

Урош ТАТИЋ*
Историјски институт
Београд

ИЛИЈА ГАРАШАНИН И ФРАНЦУСКА**

Апстракт: Француско-српски односи педесетих и шездесетих година XIX века добрим су делом везани за односе између Француске и Илије Гарашанина лично. Гарашанин је био први српски државник који је успоставио везе с Французима и заговарао гледиште о ослањању Србије на Француску. У иностранству, његов углед је нарочито порастао после сусрета с Наполеоном III 1852. године.

Кључне речи: Илија Гарашанин, Француска, Србија, Наполеон III, Александар Валевски, Едуар Тувнел, Друен де Лиис, Јован Мариновић, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило.

Темом француско-српских односа у нашој историографији бавио се мали број аутора. Поред тога, неколицина њих, написала је биографије Илије Гарашанина и непосредно се дотакла веза које је српски државник успоставио са знаменитим Французима тога доба.¹

---

* uros.tatic@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Европа и Срби (1804–1918), подстицаји и искушења европске Модерне* (Ев. бр. 177031).

¹ Г. Јакшић, В. Вучковић, *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила. Први балкански савез*, Београд 1963; Љ. Алексић, *Став Француске према Србији за време друге владе кнеза Милоша и Михаила (1858–1868)*, Београд 1957; Ј. Ристић, *Спољни одношаји Србије новијега времена I–III*, Београд 1887; В. Поповић, *Политика Француске и Аустрије на Балкану у време Наполеона III*, Београд 1925; Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, Крагујевац 2005; Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, Београд 1987.

За време владе Уставобранитеља (1842–1858), Србија је била у тешкој политичкој кризи због сукоба између главних уставних чинилаца, кнеза Александра Карађорђевића и Савета. Поред спора око поделе власти, постојало је размимоилажење у погледу вођења спољне политике. Аустријски конзул у Београду Теја Радосављевић трудио се на сваки начин да утиче на Кнеза. Од свог доласка на престо, кнез Александар је водио помирљиву политику према Аустрији и Турској, а Србија се постепено потчињавала вољи аустријског двора.² Супротно од политике коју је водио Кнез, опозиција у Савету, предвођена Илијом Гарашанином, тражила је ослонац у Француској, надајући се да би политика народности коју је водио цар Наполеон III могла да донесе Србији ослобођење и уједињење. Српски саветници имали су јаке разлоге за такво опредељење јер је, у време непосредно пред рат у Италији 1859. године, била приметна нетрпељивост у француско-аустријским односима и на Истоку и на Западу.

Личност Илије Гарашанина тесно је везана за спољну политику Србије готово пуних двадесет година, од 1847. до 1867. године. За време владе кнеза Александра, Гарашанин је само кратко време заузимао положај министра иностраних дела (председник владе и министар иностраних дела био је од 13. септембра 1852. до 14. марта 1853), али је његова реч у питањима спољне политике била одлучујућа.³ Он је био први српски државник и политичар који је непосредно дошао у везу са Французима, заинтересовао их за српске проблеме и заговарао гледиште о ослањању Србије на Француску.⁴

Свестан чињенице да Србија као држава може учинити мало тога на пољу јачања своје државности без потпоре једне велике силе, а да би је ослободио наизменичног утицаја Русије и Аустрије, Гарашанин је тражио подршку Француске. Њени интереси на Балкану нису били у супротности са српским интересима, а у периоду који је трајао до 1860. године, Француска је радила на сузбијању најпре руског, затим аустријског утицаја. Осим аустријских и руских, други страни утицаји нису били опасни по српски народ. Француска није имала територијалних претензија на Балкану. Због тога деловање Француске није било ни агресивно ни грубо, њени утицаји су се испољавали најчешће у виду савета.⁵

---

² Г. Јакшић, В. Вучковић, *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила*, 14.

³ Сви датуми наведени у тексту, осим ако то није посебно назначено, дати су према новом календару.

⁴ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 199, 200.

⁵ *Исто*, 130–131.

Утицај француске политике народности на стварање Начертанија Илије Гарашанина

У тајном програмском документу *Савети* (у оригиналу *Conseils sur la conduite à suivre par la Serbie*) које је написао вођ пољске емиграције кнез Адам Чарториски и које је подстакло Гарашанина да на основу *Плана* Фрање Заха коначно формулише Начертаније, национални и државни програм Кнежевине Србије, налази се идеја о томе како би требало да се развијају француско-српски односи.⁶ Корене Гарашаниновог Начертанија налазимо најпре у идејама једног Француза, војводе Виктора од Броја (Victor de Broglie). Као министар спољних послова краља Луја Филипа (Louis-Philippe), војвода од Броја је 18. маја 1833. године изјавио пред француском Народном скупштином да је циљ француске политике одржање Отоманског царства. Међутим, ако се то једног дана покаже као немогуће, Француска ће се супротставити политици сила које буду желеле да се дочепају турских провинција и радиће на стварању независних држава на развалинама Турске.⁷ Војводин говор уследио је као реакција на руско-турски Ункјар-Искелески уговор (1833) којим је Турска стављена под протекторат Русије и био је израз нових перспектива у међународним односима које су створене Јулском револуцијом у Француској 1830. године.⁸ Речи војводе од Броја потврдио је убрзо затим француски министар унутрашњих послова Адолф Тјер. Он је 8. јуна 1833. године пред Горњим домом парламента изјавио да влада у Паризу одржањем Османског царства жели да очува равнотежу између великих сила и због тога препоручио успостављање независних држава у Средоземљу.⁹

Илија Гарашанин је у Начертанију прихватио идеју кнеза Милоша Обреновића из последњих година његове прве владе да се, у покушају да за Србију издејствује потпуну независност, ослони на подршку западних сила, пре свега Француске. Претпостављамо да је војвода од Броја дао Гарашанину идеју да у свом националном и државном програму, насупрот Аустрији и Русији као непосредно заинтересованим силама за поделу

⁶ М. Екмечић, *Дијалог прошлости и садашњости* : зборник радова, Београд 2002, 96; Р. Љушић, *Књига о Начертанију*, Београд 1993, 125.

⁷ В. Вучковић, *Српска криза у Источном питању (1842–1843)*, Београд 1957, 10; М. Екмечић, *Дијалог прошлости и садашњости*, 105.

⁸ Љ. Алексић-Пејковић, *Балкан балканским народима – Између легитимистичког и националног принципа*, Београд 1997, 140.

⁹ М. Екмечић, *Дијалог прошлости и садашњости*, 105.

Турског царства, истакне начело „Балкан балканским народима”, са Србијом као средиштем покрета за њихово ослобођење. Гарашанин је, као проицијив државник, уочио подударност између српских националних интереса и интереса Јулске Монархије, која је своју политику народности желела да искористи за излазак Француске из изолације на коју ју је осудио Бечки конгрес. Француска је усмерила политику народности ка Балкану, једином могућем подручју за примену политике која је била у супротности с политичким интересима Русије и Аустрије. Француској и творцу Начертанија било је заједничко то што су, путем осамостаљивања балканских народа са Србијом као средиштем њиховог окупљања, желели да створе баријеру руском и аустријском продирању на Балкан.¹⁰

У погледу настанка Гарашаниновог Начертанија може се претпоставити да је Француска имала посредничку улогу. Вероватно је да је Француска била обавештена о томе, с обзиром на то да је и сама била наклоњена сузбијању руског утицаја на Балкану.¹¹ Политичка активност пољских емиграната чији је вођа био Чарториски била је брижљиво планирана. Они су били организовани у разгранату мрежу канала широм Османског царства и на Западу, где су имали финансијску и дипломатску подршку француске владе. Уз пристанак Француске, Пољаци су усмерили све своје напоре ка дугорочном сузбијању планова Русије и Аустрије, које су заједно с Пруском учествовале у деоби Пољске. Регион где су се интереси ових сила преклапале биле су балканске провинције Османског царства. Намере кнеза Чарториског биле су да успостави независну Пољску користећи Источно питање. Претпостављајући да ће Русија и Аустрија у будућности поделити Балкан, Чарториски и његови сарадници направили су пројекат Велике јужнословенске државе која би требало да се створи око Србије и да се у својој спољној политици ослони на Француску и Велику Британију.

Посредовањем пољских представника у Цариграду и Паризу који су ступили у контакт са представницима српског уставобранитељског режима, кнеза Александра су Француска и Велика Британија признале као законитог владара Србије.¹² Чињеница да су Уставобранитељи признањем кнеза Александра однели победу над проруским снагама у Србији, допринела је да се делатност пољских емиграната уклопи у политичке

---

¹⁰ Исто, 141–142.

¹¹ Д. Страњаковић, *Како је постало Гарашаниново Начертаније*, Споменик САН 91 (1939) 65–115.

¹² Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Turquie, Direction politique, vol. 292, Fo. 34, no. 12 и vol. 292, Fo. 56, no. 14.

планове француске дипломатије, која је надгледала и подржавала представнике Чарториског преко свог амбасадора у Цариграду. Пошто је делатност пољске емиграције финансирала и усмеравала француска дипломатија, сматрамо да је оправдано уверење да је Француска претходно била упозната са планом *Conseil sur la conduite à suivre par la Serbie* кнеза Адама Чарториског и да га је одобрила. План је одговарао интересима Француске, а општа ситуација у Европи, посебно на Балкану, давала јој је наде да ће тај план моћи да се оствари у догледно време и да ће јој донети користи које је од њега очекивала.¹³ Ослобођење балканских народа и Србије служили су Француској као средство да заустави руско продирање ка Средоземном мору. Заузимањем Цариграда и мореуза Босфора и Дарданела, Русија би загосподарила источним Средоземљем и тиме знатно ојачала свој међународни положај. Слабост Турске која се испољила у рату са египатским намесником Мехмед-Алијом 1832–1833. и 1839–1841. године наметала је потребу да се у случају распада Турске спречи да Русија загосподари Балканом. Француска је у ослобођењу балканских народа видела начин да се спречи продирање Русије, јер због удаљености територије није могла да рачуна на своје учешће у подели Балкана. С друге стране, Србија је због њеног међународног положаја, историје и традиције требало да постане средиште ослободилачког покрета на Балкану. Да је Француска добро проценила значај Србије, потврђено јој је протеривањем династије Обреновића, чиме је нови уставобранитељски режим показао своју антируску оријентацију. Француска је у сузбијању аустријског и руског утицаја на Балкану и у Србији имала и економски интерес. Њена средња класа, индустријски и пословни кругови, чији је друштвени успон био неспоран у овом периоду, видели су на Балкану повољно тржиште за пласирање свог капитала.¹⁴

Да је Француска имала утицај на Илију Гарашанина када је стварао Начертаније, а који је вршила посредством пољских и чешких емиграната, као доказ може да послужи то што су сви емигранти имали француске пасоше. То је био случај са Чехом Франтишеком Захом, чији је *План* представљао основу Гарашаниновог списка, пољским агентом Лудвиком Звјерковским који је под псеудонимом Др Луј Леонар посетио Александра Карађорђевића и допринео обезбеђењу његовог првог избора за кнеза, затим, присним сарадником кнеза Чарториског, Украјинцем Михаилом Чајковским, који је био у вези са француским амбасадором у

¹³ Љ. Алексић, *Шта је довело до стварања Начертанија*, Хисторијски преглед 2 (Београд 1954) 70.

¹⁴ *Исто*, 70.

Цариграду и користио се француском дипломатском поштом, као и са самим вођом пољске емиграције.

Политика кнеза Чарториског поклапала се тада са политиком Француске: сарађивати са хришћанима на Истоку и очувати Османско царство до уједињења Јужних Словена. Са Француском се могу изградити добри односи уважавањем њених савета, унапређивањем трговинских веза и слањем српских студената у Париз. Национални интерес Француске био је да Јужни Словени, у савезу с њом, буду слободни, школовани и уједињени.¹⁵ Главне идеје *Савета* Чарториског биће касније убачене у Гарашаниново Начертаније. Начертаније се појавило из страха пољске емиграције, као и британског и француског залеђа да би нова влада у Србији, након пада кнеза Милоша 1839. године могла да напусти њихову политику јужнословенског окупљања око Србије.¹⁶

Гарашанинове везе с Французима 1848. године

Своје прве везе с Французима Гарашанин је успоставио као министар унутрашњих дела, средином септембра 1848. године. Ради упознавања с унутрашњим стањем Кнежевине, преко Цариграда је у Београд допутовао капетан француске војске Алфред Лефранс. Након разговора с кнезом Александром, Лефранс се, у пратњи конзула Фернана Лимпераниа (Fernand Limpérani), сусрео с Гарашанином у Крагујевцу. Капетан и конзул били су веома задовољни радом барутане у Страгарима и похвалили су управника овог војног завода као веома вредног човека. По њиховом мишљењу структура барутане била је једноставно замишљена али је процес производње одлично функционисао. Пролазећи кроз Тополу, двојица Француза били су изненађени бројем ђака тамошње школе за чији је рад средства издвајао сам кнез Александар. Капетан је приметио да се Србија развија у слободном духу и да показује напредак. Он је препоручио властима да наставе рад у овом правцу и предсказивао земљи срећну будућност. Док је конзул Лимперани с Гарашанином углавном разговарао о односима Кнежевине и Порте, Лефранс су више интересовала унутрашња питања. Капетан је препоручио да Србија што пре организује војску и радо давао савете у погледу отклањања недостатака у унутрашњој управи земље. Лефранс се распитивао са колико топова и батерија располаже Србија као и о броју војника који би

¹⁵ Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, 67.

¹⁶ М. Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*. I–II, Београд 1989, I, 475.

могла да окупи у случају рата. Што се тиче државноправног положаја Кнежевине постигнута је пуна сагласност између Гарашанина и француских званичника. Лимпераниа и Лефранса је највише интересовало зашто Русија има толики утицај на хришћанске народе у Турској. Они су се обавезали да ће радити на побољшању положаја Срба и очекивали да Порта усвоји савете француске владе у том погледу. Гарашанин је закључио да је „на сваки начин нужно с Французима у пријатељству стајати, па шта Бог да; но све опет с неком обазрителностију на сами себе”.¹⁷

Пут у Париз 1852. и сусрет са Лујем Наполеоном и француским политичарима

Илија Гарашанин је сматрао да ће Француска помоћи напредак Србије која се сопственом снагом ослободила турског ропства и да ће омогућити поробљеним народима у Турској да добију своја основна грађанска права и слободе.¹⁸ Гарашанин је у неколико наврата одлазио у Париз, где је тражио подршку цара Наполеона III (Napoléon III) и француских државника за решавање српског питања. Он је први пут отпутовао у Париз са бившим начелником администрације Министарства иностраних дела Јованом Мариновићем, у мају 1852. године, и том приликом је ступио у додир са водећим личностима француске унутрашње и спољне политике. Намера Гарашанина и Мариновића била је да се уз помоћ Француске одупру руском притиску на Србију.

Гарашанин и тадашњи председник Друге републике Луј Наполеон сусрели су се два пута. У Сен Клуу 26. јуна 1852. године Гарашанина је Наполеону представио министар иностраних дела маркиз Луј Тирго (marquis Louis Turgot). Српски државник је наишао на љубазан пријем, а разговор је вођен на немачком језику.¹⁹ Гарашанин је тражио од француске владе да отвори српским младићима своје војне школе и заводе, у којима би се они обучавали за рад у поштанској, општинској, санитарској, грађевинској и полицијској служби.²⁰ Гарашанин је говорио Наполеону и Тиргоу о положају Србије, њеним потребама и улози међу Јужним Словенима и на Балкану. Он је изнео своје мишљење о решењу Источног

¹⁷ Г. Јакшић, *Претиска Илије Гарашанина 1839-1849*. 1, Београд 1950, 284-287.

¹⁸ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 243.

¹⁹ Илија Гарашанин Јовану Мариновићу, Париз 26. јуна 1852, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу I-II*, Београд 1931, I, 29-30.

²⁰ Ј. Ристић, *Спољни одношаји Србије новијега времена I*, 110-111.

питања и описао им стање хришћанских народа под турском влашћу. Гарашанин је нагласио да је од свих хришћанских провинција Турског царства, због свог географског и политичког положаја, Кнежевина предодређена да постане средиште уједињења балканских народа. Гарашанина су охрабрила обећања будућег цара Наполеона III да ће му пружити моралну подршку. Он се уверио да француска влада у својој спољној политици рачуна на Србију, њеног кнеза и владу. Наполеон и Тирго су одобравали дотадашњу мудру унутрашњу и спољну политику српске владе и изразили жељу да Кнежевина у будућности напредује. Француска ће још неко време пружати подршку опстанку Турске, али је будућност Турске више неће занимати. Она је била уверена да се, без обзира на искрену жељу европских дворова, будућност Турске више не може обезбедити. Уместо Турске, Француска ће убудуће подржавати хришћане у Турској и помоћи им да наследе царство „које је толико омражено и коме се коначно врло нагло приуговљава”. Француски државници су истицали да Србија ужива најбољи политички положај од свих турских провинција и да због тога може највише да допринесе срећнијој будућности, својој и осталих хришћана. Француска ће убудуће посвећивати више пажње Кнежевини него Турској и потпомагаће њене оправдане жеље и намере. Француска својим поступцима неће доводити Србију у неприлику, а са своје стране тражила је да Кнежевина задржи свој досадашњи неутралан став и развија се на унутрашњем плану у духу сопствених интереса. Она ће јој помоћи када год буде могла и кад јој Срби за то пружи прилику. У интересима Кнежевине, француска политика налази и своје интересе, а њене успехе ће сматрати као сопствене. Својим дипломатским представницима француска влада ће дати упутство да помогну Србима у вођењу такве политике. Наполеон и Тирго су истакли да схватају намере Русије и Аустрије које воде политику супротну политици Француске а која наноси штету српским интересима. Аустријски и руски вођи су увидели да она може да осујети њихове покушаје да овладају Балканом. Због свог географског положаја Француска не жели и не може да има претензије на Балкану. За њу би било од највеће користи да види српску будућност „осигурану и утврђену од Турске која се већ од трулежи топи и од Аустрије и Русије које намеравају тамо њино господарство утемељити.” Срби могу да имају независну државу, лишену страног утицаја. Они имају земљу, богату и на лепом месту, народ једне вере и једног језика.²¹

---

²¹ Архив Србије (АС), Фонд Илије Гарашанина (ИГ) 814, Илија Гарашанин – Александру Ненадовићу, Париз, 1. јула 1852.

Благонаклоно држање Француске према Србији, одговорио је Гарашанин на излагање њених државника, потиче још из Карађорђевог времена. Она је била прва међу великим силама која је признала промену династије 1842. године, што је за Кнежевину било од великог значаја. Када се Наполеон распитивао о кнезу Александру, Гарашанин је рекао да народ воли кнеза, али да љубав према њему почива на заслугама његовог оца. Гарашанин је захвалио француским државницима на њиховом разумевању и пријатељству и уверио их да увек могу да рачунају на Србију. Она ради на унутрашњем развоју тако што шаље своје питомце на школовање у Француску, Аустрију и Пруску. Кнежевина напредује и у економском погледу: она гради путеве да би ојачала трговину и припрема пројекат за пут који ће је повезати с Јадранским морем. Босна и Херцеговина представљале су најосетљивију тачку Гарашаниновог националног програма. Он је у разговору с Наполеоном покренуо питање о присаједињењу Босне и Херцеговине Србији и описао француском владару прилике у овим покрајинама. Војнички дух је у Србији ојачан подизањем Војне Академије 1850. године, одакле ће најспособнији младићи бити послани на усавршавање у Француску. У случају да Србија ојача и Порта стекне поверење у њу, руски планови и планови других сила на Балкану убрзо ће пропасти. Србија ће препустити Француској да у том погледу утиче на Порту, а Срби ће указати хришћанским народима у Турској на њихове интересе. Спас хришћанских народа зависи од њих самих, а не од воље Русије и Аустрије.²²

Гарашанинове изјаве оставиле су добар утисак у Паризу. Направљен је извод из његовог одговора Лују Наполеону са објашњењима о српском питању, положају српског народа и његовом значају, питању хришћана у Турској и решењу Источног питања. Овај извод поднет је у виду меморандума Наполеону. Он је рекао да је упознат са тим да Срби имају добру управу и да ће Француска пружити подршку кнезу Александру и влади у обезбеђењу независности коју Србија заслужује. Будућег француског цара је и раније занимало српско питање и он је уверавао Гарашанина да је послао нова упутства својим представницима у Турској. Њихова дужност је била да обрате посебну пажњу на Србију и да је помажу у њеном раду. Наполеон је овластио Гарашанина да обавести кнеза да ће се француска влада убудуће озбиљно заузети за интересе српског народа. Гарашанин је требало да пренесе Кнезу да он гаји личне симпатије према српском народу и да жели да види „све народе ослобођене и осигуране у једном срећном стању.” Кнез треба да води разумну

²² Исто, ИГ 814.

политику која ће омогућити српском народу да учествује у решавању значајних европских питања. Гарашанин је захвалио Наполеону на подршци коју он и његова влада дају Србији и рекао да ће се Срби трудити да покажу да су је достојни. Када је будући цар упитао каква је помоћ Француске потребна Србији, Гарашанин је затражио да она пружи дипломатску подршку унутрашњим мерама које је увела српска влада као одговор на аустро-руске притиске. Наполеон и Гарашанин су још разговарали о српском народу, војсци, трговини, просветним, културним и економским приликама у земљи. Министар спољних послова Луј Тирго и тадашњи директор политичког одељења Министарства иностраних дела Едуар Тувнел (Edouard Thouvenel), рекли су српском државнику да може да им се непосредно обрати и да ће његово писмо увек бити достављено лично Наполеону.

У току свог боравка у Паризу, Гарашанин се сусрео са француским амбасадором у Цариграду и будућим министром иностраних дела маркизом Шарлом Феликсом Лавалетом (Charles Félix, marquis de Lavalette). Разговарали су о сукобу који је избио између Француске и Русије око покровитељства над црквама у Јерусалиму. Порта која је била господар Свете земље, попуштала је час француским, час руским захтевима. Нешто касније, овај сукоб око светих места био је формалан повод за избијање Кримског рата. Гарашанин је, дакле, од почетка био упознат са разлозима који су довели до сукоба између Русије и Западних сила око утицаја у Османском царству. Из Гарашаниновог писма од 2. јула 1852. године, видимо да је Јован Мариновић покушао да придобије редакцију угледног француског листа *le Journal des Débats* да у француској јавности заступа српске интересе.²³ Овом листу дугују захвалност будуће српске владе, јер је током криза и за време ратова за ослобођење и уједињење верно обавештавао и ширио у француској јавности добар глас о Србији и српском народу. За време Гарашаниновог боравка у Паризу, јуна 1852, француски конзулат у Кнежевини добио је назив генералног конзулата. Ово обавештење Гарашанин је добио од бившег француског конзула у Београду Лимпераниа.

Гарашанин није крио одушевљење пријемом у Француској. Он је тврдио да му поштовање није указано ради њега самог, већ због значаја Србије. Нарочито му је годило то што се уверио да је француска влада спремна да помогне Кнежевини у остварењу политичких циљева, као и у културном, просветном и економском развоју. Она је одобрила слање

---

²³ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, 19. јуна 1852, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу* I, 26–29.

српских ђака у Француску ради усавршавања у војној и административној служби и дала пристанак својим стручњацима да врше обуку у новоподигнутој тополивници у Крагујевцу.²⁴

Илија Гарашанин је стекао добро мишљење о планском управљању тадашњег француског председника и будућег цара Наполеона III. По угледу на Наполеона, Гарашанин је истицао потребу за планом и системом у раду у државним пословима. Гарашанин је наводио као пример будућег цара који је имао свој план, свој систем којим управља и за који се брине, настојећи да му свако служи. Он не ради ништа произвољно, већ по унапред утврђеном плану.²⁵

Српски државник је био противник апсолутистичких режима који су 50-их година XIX века владали у великим европским државама. Наполеон је био оличење таквог начина владавине. Он је на изборима изабран за председника Друге републике, али је државним ударом приграбио сву власт и постао цар. Гарашанин је тврдио да је тај политички систем опасан за мале народе, као и за слободу свих народа уопште. У писму члану Совјета Стевану Петровићу Книћанину Гарашанин криви кнеза Александра што, као Наполеон, жели да себе учини неограниченим владаром. Том приликом, назвао је Наполеона „успешним скоројевићем.”²⁶

Своје мишљење о цару Наполеону као човеку, државнику и војсковођи, које је сасвим супротно од оног мишљења које је заступао 50-их година, Илија Гарашанин је изразио у свом писму Јовану Мариновићу од 30. августа 1870. године. Као велики пријатељ Француске, Гарашанин је са интересовањем пратио догађаје у тој земљи. Сваки њен успех необично га је радовао, а њени неуспеси и порази жалостили.²⁷ Гарашанин је помно пратио догађаје из француско-пруског рата и жалио над судбином Француске и њеног народа. За пропаст највише окривљује Наполеона III: „О шарлатанизму Наполеоновом нећу ништа да говорим... По мом осећању нема горег човека на свету, нити је кад био, од Наполеона, тако званог Трећег, а опет рекао бих да нема лућег народа од француског, који се даде чрез једну хуљу до тог степена упропастити. Не би кадар ни погинути, него се као стрина предаде. Не позва француске солдате, као некад краљеви тог славног народа: кад изгубите заставу, ходајте за мојом перјаницом. Ако је мој суд овако строг, то је зато што ми је од срца жао

²⁴ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 246.

²⁵ Архив САНУ (АСАНУ), бр. 7051/1396, Илија Гарашанин – Стевану Петровићу Книћанину, 11. децембар 1851.

²⁶ АС, ИГ 788, Илија Гарашанин – Стевану Петровићу Книћанину, 1851.

²⁷ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 255.

Француске. Желио сам да их бију, али не да их упропасте. Кад бих имао силе сад бих им је дао.”²⁸ „Француски генерали, тако храбри у биткама, нису имали храбрости да кажу цару да причека боља времена и да боље спреми војску, него пођоше у сватове против једног непријатеља који је одавно кројио план за страшни рат. Француске вође треба да се стиде своје немарности јер су њихови греси велики као што је велика и несрећа која је снашла Француску.”²⁹

Гарашанин је изнео битне карактеристике француске унутрашње политике и државног уређења. Наполеон држи све конце власти у својим рукама, док државни чиновници морају да слушају његове заповести. Српски државник није разумео све детаље везане за функционисање француског државног апарата. По Гарашаниновом мишљењу, кнез Наполеон је водио политику, управљао војском, одлучивао о рату и миру, једном речју – све је зависило од њега.³⁰

Мишљење српског државника о цару временом се мењало као што се мењала и политика Француске према Србији. Ово је постало нарочито упечатљиво од средине 1866. године када је Наполеон покушавао да постигне споразум с Аустријом на рачун интереса Кнежевине.

По повратку из Париза, Гарашанин је до краја владавине кнеза Александра био сматран за човека који је у вођењу политике имао пуну подршку Француске. Француска се трудила да га доведе на власт онда када на власти није био и бранила га од оптужби и напада других сила, нарочито од Русије и Аустрије. Гарашанинова заслуга је била у томе што су се Наполеон III и француска влада заинтересовали за Србију и за решење српског питања. Гарашанин је и у каснијем периоду разговарао са француским министрима спољних послова о разним политичким питањима, нарочито о начину на који би се најповољније решило Источно питање. Французи су у њега имали пуно поверење и сматрали су га као свог човека.³¹

---

²⁸ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Гроцка 17. августа 1870, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу II*, 272–274.

²⁹ АС, ИГ 1731, Илија Гарашанин – Иполиту Мондену, Гроцка 15/27. новембра 1871.

³⁰ АС, ИГ 814, Илија Гарашанин – Александру Ненадовићу, Париз 1. јула 1852.

³¹ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 247.

**Односи Илије Гарашанина са Русијом
после његовог повратка из Француске
и његова смена с положаја председника владе**

По повратку Гарашанина из Француске и Швајцарске уочи јесени 1852. године, Русија је појачала притисак на Србију. Он је као министар унутрашњих дела, у априлу те године, увео мере које су имале за циљ очување реда у Србији и сузбијање делатности присталица династије Обреновића које су штитиле Аустрија и Русија. Руска влада је желела да се поништи „априлски циркулар” и да се смени Гарашанин.³²

Гарашанин је сматрао да је Русију највише озлоједио његов боравак у Паризу и да је то главни разлог што је она тражила његову оставку.³³ Три дана после Гарашаниновог повратка из Француске, иако је знао да је његов министар унутрашњих дела у немилости код Руса због његовог прозападног става, кнез Александар га је именовао за председника владе и министра иностраних дела. Руски цар Никола I је протумачио Гарашаниново именоване као увреду нанету њему и отворен пркос од стране Србије.³⁴

Потврду за Гарашаниново мишљење да су његови добри односи с Француском били главни разлог за нетрпељивост руске владе налазимо у писму српског капућехаје у Цариграду, његовог кума Константина Николајевића. Николајевић је пренео речи руског специјалног изасланика кнеза Меншикова који је истакао да је Русија у уклањању Гарашанина имала „више интересе.” Меншиков је рекао да Русија не може имати поверења у српског државника који је усвојио западне идеје и који је на гласу као револуционар.³⁵ Ова изјава кнеза Меншикова одражавала је опседнутост цара Николе I да ће револуционарна и националистичка струјања са либералног Запада усталасати Руско царство. Гарашанинове блиске везе са Французима и Пољацима и оне које је имао с Лајошом Кошутом у периоду 1848–49. пружиле су цару доказ за такво мишљење.

Под притиском Русије, упркос опирању Кнеза, владе и Савета, Гарашанин је у марту 1853. године морао да поднесе оставку на дужност

³² Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, 156–158.

³³ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Трст 27. августа 1852, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу I*, 58–59.

³⁴ Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, 163.

³⁵ АС, ИГ 876, Константин Николајевић – Илији Гарашанину, Цариград 26. фебруара 1853.

председника владе. Он није желео да погази једно од својих главних начела у унутрашњој политици: да очува државну самосталност Србије и да не допусти Русији да се меша у унутрашња питања земље. Приврженост Француској и спремност да послуша њен савет да се Србија развија само у духу сопствених интереса, Гарашанин је платио губитком положаја.³⁶

Мишљење да је Турска болесник на Босфору било је заједничко Николи I, Наполеону III и Илији Гарашанину. Иако се француски цар, пре свега због одржања добрих односа с Енглеском, залагао за опстанак Османског царства, тај опстанак по њему није требало да угрожава права других народа.³⁷ Чини се да је став Илије Гарашанина у том питању био ближи Наполеоновом него ставу руског цара. Гарашанин је, као и Никола I, сматрао да је „смрт Турске извесна“³⁸, али су они различито гледали на то коме треба да припадну њене провинције после распада. Русија је, као и Аустрија, желела да себи припоји део турских територија и да контролише пролаз кроз мореузе Босфор и Дарданеле. Гарашанин је био одлучно против овог решења. Свој став према Турској, он је одредио према интересима Србије и српског народа. Хришћански народи у турским провинцијама ће створити слободне и независне државе у заједници са сународницима који већ имају своје државе (Грчка) или аутономију признату од турске владе (Србија). Гарашанин је своју тактику подешавао тако да Турској помогне да се одржи до момента кад ће хришћански народи бити спремни и способни да је потпуно наследе у Европи.³⁹ Схватања српског државника и Наполеона III готово да су се у потпуности поклапала: француска политика народности на Балкану ишла је у прилог остварењу српских националних интереса.

Приближавање српске владе и Француске је споро напредовало. Гарашаниновој намери да Србија у вођењу унутрашње и спољне политике осигура подршку Француске пружале су потпору Паризлије, група млађих интелектуалаца који су своје образовање стекли на Западу.⁴⁰ Ове присталице председника српске владе су, пре његове оставке, вршиле притисак на кнеза Александра да остане чврст у одбрани народних права, јер је то за њега био једини прави пут у кризи која се приближавала. Паризлије су потпомагали заповедник београдске тврђаве Бесим паша и француски генерални конзул Пјер де Сегир-Диперон (Pierre de Ségur-

³⁶ Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, 179.

³⁷ АС, ИГ 1036, Илија Гарашанин – Иполиту Мондену, 24. јула 1857.

³⁸ АС, ИГ 1635, Илија Гарашанин – Иполиту Мондену, Гроцка 24. новембра 1867.

³⁹ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 206–207.

⁴⁰ Ј. Ристић, *Спољни одношаји Србије новијега времена I*, 113–114.

Dureyon), који је на то место дошао 2. августа 1852. године, после Гарашаниновог одласка у Париз. Гарашанин је био једини политичар старије генерације са којим су Паризлије хтели да сарађују и који је по њиховом мишљењу био спреман да прихвати нове идеје.⁴¹

Илија Гарашанин је оба своја сина, Светозара и Милутина, школовао у Паризу. По доласку у француску престоницу, Јован Мариновић је Светозара сместио у интернат „јер то може преуредити квасац покварености који се брзо у Паризу уфатити, особито од младог човека може.“⁴² Светозар је касније уписао Политехничку школу (L'Ecole Polytechnique), једну од најпрестижнијих француских војних школа. По повратку у Србију, он је постао капетан српске војске и ађутант кнеза Михаила. Млађи син Милутин, такође је похађао војне школе у Француској. Милутин се у Паризу уписао на лицеј Сен-Барб (Lycée Sainte-Barbe), где је изучавао математику. Он је 1863. наставио студије математике на париској Политехници, а 1865. године је као државни питомац, у чину потпоручника ступио у артиљеријску школу у Мецу (L'Ecole d'application de l'artillerie et du génie de Metz).⁴³

Вест о смени Гарашанина изазвала је огорчење Порте, француског и енглеског амбасадора у Цариграду. Представници Француске и Енглеске су изјавили Константину Николајевићу „да они отказују сваку своју помоћ Србији, њеном правитељству и књазу, да дижу руке од српског народа и остављају га судбини.“⁴⁴ Француска влада такође није крила незадовољство због смене Гарашанина.

У намери да добије што детаљнија обавештења у вези са руско-турским сукобом који је довео до Кримског рата, српска влада је 1853. године донела одлуку да поред своје агенције у Цариграду, оснује тајну агенцију у Паризу. Идеју о оснивању тајне агенције у Паризу дао је српској влади Јован Мариновић, вероватно после договора са Илијом Гарашанином. За шефа агенције изабран је сам Мариновић, коме је због његовог образовања и познавања француског језика највише пристајало да обавља ову дужност.⁴⁵ Није тешко закључити да су Фрањо Зах и

⁴¹ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд 1990, 190.

⁴² Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Београд 8. маја 1854, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу I*, 171.

⁴³ М. Ђ. Милићевић, *Додатак поменику од 1888. Знаменити људи који су преминули до краја 1900. године*, Београд 1901, 26.

⁴⁴ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 212–213.

⁴⁵ Д. Страњаковић, *Влада Уставобранитеља 1842-1853*, Београд 1932, 230–231; Д. Мекензи, *Јован Мариновић европски господин и српски дипломата (1821–1893)*, Београд 2006, 19–21.

припадници пољске емиграције одлучујуће утицали на Мариновића и Гарашанина да предложе српској влади оснивање тајне агенције у Паризу. Пољски емигранти предвођени Адамом Чарториским су 1833. године основали у француској престоници главни пољски политички и културни центар. Овај емигрантски центар је незванично представљао пољско Министарство иностраних дела.

Односи Гарашанина и Француске за време Кримског рата. Париски мир, Тенкина завера и Светоандрејска скупштина

За време Кримског рата на политику Француске према Србији утицали су пре свега француско-аустријски односи. У првој фази рата, док је постојала могућност да Аустрија стане на страну Русије у борби против западних сила и Турске, Француска је храбрила Србију да пружи отпор обема силама.⁴⁶ Међутим, у току пролећа 1854. године преговори које су савезници водили с Аустријом у жељи да је придобију за учешће у рату на њиховој страни почели су да напредују. Аустрија је у априлу на Бечкој конференцији прихватила услове које су Француска и Енглеска наметнуле Русији: одржање интегритета Турске, стављање подунавских кнежевина Влашке, Молдавије и Србије под европску гаранцију, осигурање слободне пловидбе Дунавом и уређење положаја хришћана у Турској, а да при томе не буду доведена у питање султанова суверена права. У складу са овом политиком, француска влада и њени представници у Цариграду и Београду саветовали су Србији уздржаност и отклањање све што би у њеном држању могло омести или успорити постизање њеног главног циља, уласка Аустрије у рат против Русије.

Умногome захваљујући Гарашанину, који је од почетка сукоба гајио мишљење да Србија не може да уђе у рат ни на страни Турске ни на страни Русије, јер би тиме били доведени у питање њени опстанак и будућност, Србија је остала неутрална за време Кримског рата.⁴⁷ Гарашанин је јасно изразио став да је одржање неутралности и мира политика коју треба да следи српска влада.⁴⁸ Гарашанин је у исправност оваквог држања

---

⁴⁶ Љ. Алексић, *Француски утицај у спољној и унутрашњој политици Србије за време Кримског рата (1853–1856)*, Београд 1961, 71.

⁴⁷ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 163.

⁴⁸ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Баден 18. августа 1853. и Гарашанин Мариновићу, Београд 20. јуна 1854, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу I*, 156, 195.

уверавао Кнеза и владу како пред сам рат, тако и 1854. године када је вршен велики притисак на Србију од стране западних сила и Порте да се придружи Турској, као и од стране Русије да њој помогне. Анализирајући новостворену ситуацију, саветник Јован Мариновић је указао да Србија има право на неутралност у Кримском рату и да би њено одржање за Кнежевину представљало корак више ка независности.⁴⁹ Определивши се за неутралност, Србија је успела да отклони опасност окупације од стране аустријских трупа која би се десила да је пришла Русији и непријатељски и претећи став Русије да је пришла Турској.⁵⁰

Иако је био одан Французима, Илија Гарашанин је 1854. године оштро критиковао поједине ставове француске владе и конзула у Београду Сегира, јер они нису одговарали интересима српског народа. Гарашанин је нарочито био љут на Сегира што је тражио од Србије да се приклони Аустрији и Турској и да заузме непријатељски став према Русији. Он је оптуживао конзула да је осујећивао све добре намере српске владе и да је кумовао одлуци Француске да опозове мајора Иполита Мондена (*Hippolyte Florentin Mondain*), чија је делатност на пољу одбране територије од евентуалног напада Аустрије за време Кримског рата била од велике користи за Србију. Гарашанин је жалио што су из Србије отишли сви Французи који су јој били наклоњени. Гарашанин је подсећао да је један од главних разлога што се Србија приближавала Француској било то што су њени представници признавали Србе као посебан народ и стављали им временом у изглед стварање државе. Главни разлог за промену политике према Србији било је то што је Француска сумњала да ће Срби стати уз Русију ако она победи у Кримском рату. Гарашанин је сматрао да је овакав исход немогућ.⁵¹

Гарашанин се раније надао да се Србија може ослонити на Француску да би избегла опасност од окупације која јој је претила од Аустрије и Русије. У току 1854. и 1855. године Гарашанин се разочарао у Француску коју је сматрао најбољим пријатељем Србије и њеним главним заштитником. Француска дипломатија је повлађивала Аустрији, покушавајући да је придобије за сарадњу против Русије. Спољна политика француске владе постајала је све више аустрофилска.⁵² Порта је у јулу 1854. године склопила споразум с Аустријом и попустила њеном захтеву

⁴⁹ В. Lory, *La Serbie et la Guerre de Crimée*, Илија Гарашанин (1812–1874): зборник радова, Београд 1991, 85.

⁵⁰ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 208.

⁵¹ *Исто*, 252.

⁵² Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, 197.

да Србија престане са даљим наоружавањем. Покушаји Кнежевине да се избегне овакво решење доживели су неуспех, јер су француска и енглеска влада желеле да подрже Аустрију, чији им је чврст став у опхођењу с Русијом у то време одговарао.⁵³ Српски посланик Константин Николајевић писао је из Цариграда да му посланици западних сила нису пружили никакву подршку и да је наишао на нарочито лош пријем код саветника француског посланства грофа Венсана Бенедетиа (Vincent Benedetti, comte Benedetti et de l'Empire). Бенедети је чак запретио Николајевићу да ће Србија бити враћена под непосредну султанову власт ако не буде прихватила Портину одлуку о обустављању наоружавања.⁵⁴ Ова вест изазвала је огорченост Илије Гарашанина. Гарашанин је био љут због тога што се он највише залагао за то да се Србија у питањима спољне политике ослони на Западне силе. Сада се Европа сложила с тим да Аустрија одлучује о свему што се односи на Србију.⁵⁵ Гарашанин је оптуживао Француску да се потпуно предала у руке Аустрији, свом новом пријатељу и савезнику. Ако Аустрија уђе у рат против Русије, Француска ће, због савезничких обавеза обраћати још мање пажње на Србију. Гарашанин је закључио да би Француска жртвовала Србију Аустрији, чак и да је српска влада водила политику која је била у потпуној сагласности са француским интересима. Срби треба да жале само због тога што их је разочарала сила од које су толико очекивали и којој су тако дуго веровали. Питање је шта ће до тада бити са Србијом, али је Гарашанин веровао да ће се Запад у будућности врагити на прави пут.⁵⁶

Неспремност српске владе да јавно изрази своју намеру да задржи неутралан став за време Кримског рата допринела је томе да изгуби поверење и Русије и Запада. Гарашанин је предвидео да ће западне силе због тога лоше поступати према Србији. Његови покушаји да предупреди ове кораке доживели су неуспех, јер западни конзули нису били спремни да саслушају чињенице које не иду у прилог њиховом новом савезнику Аустрији.⁵⁷

Због тајног споразума који су западне силе потписале са Аустријом, у коме је предвиђена могућност окупације Србије од стране аустријских трупа и њиховог притиска на српску владу да разоружа своју

---

⁵³ Љ. Алексић, *Француски утицај у спољној и унутрашњој политици Србије*, 70.

⁵⁴ Ј. Ристић, *Спољни одношаји Србије новијега времена* I, 191.

⁵⁵ Д. Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, 198.

⁵⁶ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Београд 4. јуна 1854, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу* I, 187–188.

⁵⁷ *Исто*, 261–262; С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, 349.

војску, француски утицај у Кнежевини је 1854. године претрпео тежак ударац. Удаљавање ратног попришта од Србије после повлачења руских трупа из Влашке и Молдавије, умањило је интересовање француске владе за Кнежевину. Док је конзул Сегир инсистирао на повратку Гарашанина на власт, француска влада је због неспремности Аустрије да прихвати споменуту идеју одлучила да се даље не ангажује у овом питању.⁵⁸

Љутња Илије Гарашанина на француску владу због њеног проаустријског става је већ крајем јула 1854. године почела да јењава и он се заједно са Јованом Мариновићем вратио политици која је имала за циљ приближавање Француској. У својству српског специјалног изасланика у Паризу, Мариновић је тражио од посланика у Цариграду Константина Николајевића и државног саветника Ацике Ненадовића да српска влада учини нешто у интересу западних сила.⁵⁹ Он је тада предложио да се у циљу очувања поново задобијене наклоности француске владе, Илија Гарашанин постави на место министра без портфеља или кабинетског саветника.⁶⁰ Гарашанин је био против овог предлога. Велики српски државник био је свестан да његово ступање у службу зависи од сагласности Аустрије и није желео да пристане на то. Гарашанин је сазнао од француског конзула да је тадашњи представник Алекса Симић био спреман да му уступи своје место, под условом да Француска и њени савезници поново поклоне поверење Србији. Говорећи о својој болести, Гарашанин је молио Мариновића да затражи од француске владе да не инсистира толико на његовом повратку на власт.⁶¹

Иако је француска влада пристала на идеју о поновном именовању Гарашанина и обећала тражену подршку у Бечу, она је упозорила Сегира да о томе говори само када се укаже прилика.⁶² Гарашанин је сматрао да француски конзул греша у томе што жели да наметне Кнезу његов избор. Било је познато да Александар није имао добро мишљење о њему.⁶³ Гарашанин није оспоравао чињеницу да би Запад имао више поверења у Србију када би он дошао на власт, али се постављало питање докле би то поверење трајало. Његов избор требало је да послужи Западу

⁵⁸ Љ. Алексић, *Француски утицај у спољној и унутрашњој политици Србије*, 74.

⁵⁹ Ј. Ристић, *Спољни одношаји Србије новијега времена I*, 199.

⁶⁰ Љ. Алексић, *Француски утицај у спољној и унутрашњој политици Србије*, 72.

⁶¹ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Београд 27. јула 1854, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу I*, 232.

⁶² Љ. Алексић, *Француски утицај у спољној и унутрашњој политици Србије*, 73.

⁶³ Писмо Илије Гарашанина Јовану Мариновићу, Београд 2. августа 1854, Ст. Ловчевић, *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу I*, 234.

као јемство за промену правца српске спољне политике. Гарашанин је мислио да у Србији не постоји воља да до те промене дође, па би због тога ишчезло и поверење Запада. Он није желео да се прихвати државне службе док се не буде уверио да ће земља поћи политичким правцем који би јој донео стварне користи.⁶⁴

После Гарашаниновог одбијања да заузме висок државнички положај, Јован Мариновић је у Паризу имао састанак са министром спољних послова Друеном де Лиисом (Edouard Drouyn de Lhuys). Када је министар покренуо питање Гарашаниновог повратка на власт, Мариновић му је објаснио да је неразумно и штетно наваљивати на њега и пренео му шта је сам Гарашанин о томе писао. Међутим, де Лиис, који је лично познавао Гарашанина, сматрао је и даље да он треба да се прихвати службе.⁶⁵

Борба између кнеза и Савета узимала је све озбиљније размере. Огорчени због кнежеве самовоље, саветници су почели да размишљају о његовој смени. Ову идеју код противника кнеза Александра подстакао је и предлог о уједињењу кнежевина Влашке и Молдавије под кнезом изабраним између владајућих династија Европе или из редова домаћих бојара, који је дао француски пуномоћник барон Буркне (François Adolphe baron de Bourqueney) на Бечкој конференцији у марту 1855. године. Акција за Гарашанинов повратак у службу била је врло жива. На томе су највише радиле Француска и Енглеска преко својих конзула у Београду и Турска преко београдског паше.⁶⁶ У јесен 1855. године Гарашанин је отишао у Париз као тајни изасланик председника Савета и већине његових чланова, да покуша да уз помоћ француске владе издејствује смену кнеза Александра. Он је министру спољних послова грофу Александру Валевском (comte Alexandre Colonna Walewski) усмено и у писаној форми изложио унутрашњеполитичку ситуацију у Србији. Гарашанин је сматрао да се тешко политичко стање у земљи може поправити само ако турска влада буде захтевала од кнеза да поштује Устав и законе. Гарашанин је желео да Срби убудуће воде самосталну политику. Гарашанин се бојао да борба између кнеза и Савета не изазове страну интервенцију. Он је оптужио кнеза да се потпуно предао аустријском утицају, а саветници руском. Кнежеви поступци даће повода за страну интервенцију у Србији, а тада, „зло ће бити не само по кнеза и Савет, него по несрећи за сву земљу.”⁶⁷

---

⁶⁴ Исто, 234, 243.

⁶⁵ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 56.

⁶⁶ Исто, 56–57.

⁶⁷ АС, ИГ 1003, „Шта има ући у договарање комисије и о чему је распра”; „Уставна борба” (Гарашанинов састав).

По извештајима француског конзула из Београда, Гарашанинов углед у јавном мњењу јако је порастао, јер је он једини који је у тадашњој политичкој кризи сачувао храброст и разум и дао доказа свом патриотизму.⁶⁸ Насупрот томе, Кнез је оптуживао Гарашанина и Мариновића да су тражили од Француза да се заузму за њихов улазак у владу. Такав њихов поступак Кнез је назвао издајничким.⁶⁹

Француска влада је желела Гарашанина на челу српске владе, али није намеравала да руши кнеза Александра. Њој је било у интересу да се Кримски рат што пре оконча, за шта је било одлучујуће држање Аустрије. Француска влада није желела да квари своје добре односе с Аустријом због стања у Србији. У писму министра Велевског француском конзулу у Београду, не спомињу се Гарашанинови предлози о новом кнезу. Основно начело којим се водила француска влада у Источном питању било је да се не меша у унутрашње послове турских провинција. Знајући да ће се Аустрија и Турска супротставити смени Кнеза, Француска је подржавала долазак Гарашанина на власт, али у служби кнеза Александра.⁷⁰

При крају Кримског рата Гарашанин је, у ишчекивању да европска дипломатија нађе решење којим би се окончало искључиво руско покровитељство над Кнежевином, био веома забринут за будућност Србије. Он је страховао што европски дворови не доносе решење које ће у будућности онемогућити страно мешање у унутрашња питања Кнежевине. Гарашанин се надао да ће Србија, због свог неутралног држања, добити веће повластице на Париском конгресу. Гарашанин је сматрао да Париским миром нису на прави начин решена политичка питања на Истоку. Гарашанинов непријатељски став према западној дипломатији био је изазван њеним држањем према Турској. Она се увек залагала за одржање и одбрану Турске, што је било у супротности са главном Гарашаниновом идејом о истеривању Турака из Европе и стварању слободних и независних балканских држава.⁷¹

Гарашанинов пут у Париз 1857. вероватно је, као и 1855. године, био у вези са намераваном променом владајућег кнеза у Србији.⁷² При његовом одласку у Париз, француски конзул из Београда известио је министра иностраних дела да Гарашанин жели да га посети и да са њим

⁶⁸ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 546.

⁶⁹ *Исто*, 173.

⁷⁰ Љ. Алексић, *Француски утицај у спољној и унутрашњој политици Србије*, 76–78.

⁷¹ АС, ИГ 1686, Илија Гарашанин – Иполиту Мондону, Гроцка, 29. новембра 1868.

⁷² Д. Страњаковић, *Влада Уставобранитеља 1842–1853*, 188.

разговара о српским пословима.⁷³ Кад је откривена Тенкина завера, француска влада је узела Гарашанина у заштиту, бранећи га од оптужби да је саучесник у њој. Француски конзул је јављао из Београда да је Гарашанинов положај уочи Светоандрејске скупштине био врло тежак. По његовом мишљењу, Гарашанин је морао да прихвати чланство у привременој народној управи да би се очувао ред у Србији. Кад се говорило о обарању кнеза Александра и избору новог кнеза, Французи су истицали Гарашанина као најозбиљнијег кандидата.⁷⁴ Сам Гарашанин је радо примао помоћ француске владе јер је сматрао да је она најмање штетна по интересе Србије.

Гарашанин на месту председника владе и министра иностраних дела кнеза Михаила и његови односи с Француском

У својству председника владе и министра иностраних дела кнеза Михаила, Гарашанин је у децембру 1861. послао у Париз трговца Јокића који је имао задатак да преговара са званичним представницима Француске о набавци оружја за Србију. Јокић се у француској престоници састао са министром спољних послова Едуаром Тувнелом са којим је разговарао о политичким питањима. Министар му је рекао да Французи мрзе Турке више него Срби и интересовао се да ли ће Србија на пролеће да нападне Турску. Тувнела је занимало да ли ће Срби повести заједничку акцију са осталим хришћанима у Турској и какав ће облик управе успоставити после рата. Он је нарочито желео да сазна да ли ће Србија и Црна Гора склопити савез или ће образовати једну државу. Јокић је одговорио да су све припреме за устанак завршене и да устанак може да подигне само кнез Михаило, од кога хришћани очекују позив. Једини начин да се искорени руски утицај у Србији је да Француска пружи Кнежевини помоћ у оружју.⁷⁵

Гарашанин је у јулу 1862. године послао у Париз начелника министарства иностраних дела Милоја Лешјанина. Његов одлазак у Француску уследио је одмах после турског бомбардовања Београда. Лешјанин је имао задатак да обавести владу у Паризу о положају у коме се Србија нашла после турског бомбардовања, као и да сазна какав је став

---

⁷³ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 247.

⁷⁴ *Исто*, 247.

⁷⁵ АС, ИГ 1228, Јокић – Илији Гарашанину, Париз, 8/20. децембра 1861.

заузела Француска по овом питању. Тим поводом, Лешјанин је водио неколико дугих разговора са министром спољних послова Тувнелом. Министар је љубазно примио Лешјанина а српски изасланик је стекао уверење да ће се француска влада не само заузети за решавање српског питања, него ће убудуће пружати подршку Кнежевини у вођењу политике. Лешјанин је рекао Тувнелу да је Порта бомбардовањем Београда повредила Париски уговор, не обазирјући се на мишљење сила које су потписале овај уговор. Он је истакао немогућност будућег заједничког живота Срба и Турака у градовима Србије и подсетио да народ стално напушта Београд, иако је од бомбардовања прошло месец дана. Лешјанин је замолио Тувнела да се на Конференцији у Канлици, где ће се решавати о српско-турском спору, Француска заузме за Србију. Сукоба између Срба и Турака ће бити и убудуће, што ће Турци искористити да сруше најближу и најбогатију српску варош. За Србе је од највеће важности да се Турци иселе из Београда, јер се њима више не може веровати.⁷⁶ За Лешјанина је било важно да сазна какво ће бити држање Француске ако Србија не буде задовољна решењем Конференције и да ли ће велике силе које буду заступале српске интересе сматрати као обавезу спровођење одлука конференције.⁷⁷

Лешјанин је рекао Тувнелу да му је влада дала налог да у разговору са њим буде потпуно искрен, на шта га обавезује наклоност коју цар Наполеон показује према Србима. Изасланик није крио да је Порта изненадила српску владу бомбардовањем усред њених припрема за могући сукоб. Правитељство није имало времена да спроведе обуку народне војске и да се снабде потребним наоружањем. Улазак Србије у рат са Турском зависи пре свега од подршке коју она буде добила од влада великих сила које су јој наклоњене, нарочито од француске владе. Срби желе да се увере да ће у претстојећем рату као противника имати само Османско царство и да неће бити нападнути од Аустрије која је према њима непријатељски расположена. Влада у Бечу је видела велику опасност у јачању словенске државе у њеном суседству, јер би она постала центар који привлачи аустријске Словене. Лешјанин је указао на важност коју кнежево Правитељство придаје саветима царске владе, што потврђује и његов долазак у Париз. Треба имати у виду тежак положај Срба у Србији, којима њихова браћа из Црне Горе и Турске пребацују да у миру уживају тековине независности и стечена богатства, да немају

⁷⁶ АС, ИГ 1279, Милоје Лешјанин – Илији Гарашанину, 9. и 30. јула, 8, 25. и 29. августа 1862.

⁷⁷ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 248.

разумевања за њихове патње и да угађају Турцима. Лешјанин је уверавао Тувнела да српска влада неће направити ниједан лакомислен потез. Правитељство је сматрало да ће потпора царске владе бити већа уколико оно буде верније представило свој тежак положај. Стање Турске било је такво да се решавање Источног питања није могло још дуго одлагати.⁷⁸ Лешјанин је рекао француском министру да је држање Турске према Србији такво да ће између њих неизбежно доћи до сукоба и навео му као доказ гомилање турских трупа дуж српске границе. Срби не траже да силе које су им наклоњене пошаљу Кнежевину у помоћ војску, али траже да им пруже моралну подршку и да дипломатским путем спрече оне силе које су непријатељски расположене према Србима да их сатру. Они су сматрали да ће бити заштићени ако им Француска и Русија, са којима је сигурно и Италија, пруже уверење да ће се и у Турској, као што је то било раније у Италији, поштовати принцип немешања.⁷⁹

Тувнел је рекао Лешјанину да ће успех Конференције зависити умногоме од умерености и разборитости српске владе и њене спремности да не тражи нешто што је тренутно немогуће добити. Француски министар сматрао је да је могуће постићи да у Београду више не буде капија и шанчева, да у граду постоји само српска управа, да се Турци иселе из Србије и да Срби добију градове у унутрашњости, али ће бити великих тешкоћа око тога да Турци уступе Србима Београд. Тувнел је дуго разговарао са енглеским министрима о српској ствари. Они су се у другим питањима сложили са Тувнелом, али су у питању Београда били непопустљиви, сматрајући да би уступање града Србима било велико понижење за Порту. Тувнел је сматрао да ће турско-српски сукоби бити онемогућени ако у Београду не буде друге власти осим српске. Он је предложио Лешјанину да Срби чувају град у султаново име, а да Порта само у случају рата са неком страном силом може да запоседне Београд својом војском. Тувнел је затим предложио да се Порти уместо Београда усупи неки град у близини бугарске границе. Министар је сматрао да Срби не треба да се боје напада Аустрије јер то неће дозволити Русија и Француска. Поред тога, Аустрија је због унутрашњеполитичких прилика спречена да било кога напада, а Турска није спремна да одобри њену интервенцију у Србији. Ипак, Француска не може да саветује Србији да сада предузме неку акцију. Озбиљна влада и велика сила не може то да саветује једној сили много мањој од ње, а да не преузме одговорност за успех таквог подухвата. Француска може да пружи Србији само моралну

⁷⁸ АС, ИГ 1279, Милоје Лешјанин – Илији Гарашанину, Париз 9. јула 1862.

⁷⁹ АС, ИГ 1279, Милоје Лешјанин – Илији Гарашанину, Париз, 30. јул 1862.

подршку. Тувнел је сматрао да положај Србије није толико лош да треба све да ризикује. Влада у Паризу саветује Србији да прихвати одлуке Конференције. Европски заплети са којима је Правитељство упознао, односи с Енглеском које она не може без посебних разлога да квари, и ангажовање француске војске у Мексику, спречавају царску владу да покреће велико Источно питање и да пружи Србији другу помоћ осим моралне. Русија је, са своје стране, толико заузета унутрашњим проблемима да Србији не може да пружи војну помоћ. Кнежевина остаје усамљена ако се упусти у борбу. Она с правом рачуна на подршку Француске која ће се на Конференцији трудити да Срби добију што веће уступке. Тувнел је поручио Лешјанину да обавести владу у Београду да ће се Француска заузети за српску ствар, да она саветује Србима да не кваре свој добар положај и да прихвате оно што се тренутно може добити.

У разговору са Лешјанином 30. јула 1862. године Тувнел је рекао српском изасланику да је Порта одлучила да не преда Београд Србима и да се тај циљ може постићи само ратом. Међутим, сукоб би сигурно прерастао у европски рат, а то не желе ни Француска ни Русија. Тувнел је рекао да Србија неће лоше урадити ако настави да обучава своју народну војску и наоружава се, ако покуша да склопи савез са Црном Гором и придобије за себе хришћане у Турској, али не треба да је чуди што Порта, која зна за њене припреме, предузима са своје стране неопходне мере. Француска и Русија не могу учинити за Србе оно што би хтеле, јер против себе имају Енглеску и Аустрију које стоје уз Порту. Енглеска и Аустрија деле са Турском мишљење да се Срби спремају за рат против ње и зато подржавају Порту у оптужбама против Срба. Ако Кнежевина, упркос свему, жели да уђе у рат са Турском, Русија је та која треба да учини за њу оно што је Француска учинила за Италију.

Лешјанин је у писму Гарашанину навео да су му „и друга господа у министарству која су у стању да знаду мисли свог правитељства неколико пута до сад рекла: Русија је позвана да буде ваша главна потпора у остварењу ваши жеља у Турској.” Српски изасланик је писао да не зна какав споразум постоји између Француске и Русије, али је извесно да Француска препушта Русији иницијативу на Истоку и да ће се залагати само у вези са питањима о којима је претходно постигла сагласност с њом. Француска се не може сагласити са одлукама које Конференција буде донела, а да Србима саветује да раде нешто друго. Све што они буду предузели супротно саветима Француске и одлукама Конференције, учиниће на свој ризик. Срби ће погрешити ако се неспремни упусте у тешке подухвате, јер ће тиме не само ризиковати свој садашњи положај,

него ће се и у моралном погледу потпуно упропастити. Они ће бити задовољни оним што добију на Конференцији ако не буду размишљали о ономе што су желели да добију.⁸⁰

Лешјанин је из разговора са Тувнелом и службеницима француског министарства спољних послова извукао закључак да Срби не треба да се упуштају у рат са Турском пре него што за њега изврше опсежне припреме и у договору са хришћанским народима покрену општи устанак на Балкану. Грчком изасланику пуковнику Димитрису Боцарису који је боравио у Паризу у исто време као и Лешјанин, министар Тувнел је рекао следеће: „Када будете и ви и Срби довољно спремни, кад се између хришћански земаља у Турској учини споразумење и произведе општи устанак у једанпут, онда ће ваша ствар ићи добро”. Лешјанин је сматрао да ће општи устанак хришћана у Турској, у чији се успех верује, обезбедити да у исто време преовлада „начело немешања” европских сила у њена унутрашња питања.⁸¹

Због неслагања у вези са пољским питањем дошло је 1863. године до захлађења у односима између Француске и Русије. Илија Гарашанин је писао кнезу Николи да за Србију и Црну Гору није добро што је поремећено пријатељство између двеју сила, јер су обе показивале наклоност према кнежевинама. Русија и Француска напустиле су српске кнежевине и сетиће их се тек када им буду потребне за остварење њихових интереса. За Србију и Црну Гору била би још већа опасност ако би Француска или Русија направиле савез са Турском. У том случају Турска ће, свакако, као услов да приђе једној од сила, тражити да њена власт над хришћанима у царству буде осигурана. У случају рата између Француске и Русије, српски интереси неће долазити у питање. У случају, пак, да избије европски рат, Србија и Црна Гора треба да буду спремне да, ако се укаже повољна прилика, учине са своје стране све што буде потребно и да се договоре о заједничкој акцији. Без претходног договора кнежевине не треба да прихватају предлог ниједне од великих сила. Оне ће само на тај начин бити у стању да отклоне опасност која им прети. Гарашанин је скренуо пажњу кнезу Николи на један говор Наполеона III из кога може да се закључи да се Француска удаљава од Аустрије. То је повољна вест за Србе. Аустрија је заједнички непријатељ Србије, Црне Горе и свих Јужних Словена. Због тога Кнежевине треба да буду обазриве када је у питању „тај важан непријатељ њихове будућности.” Српска

---

⁸⁰ АС, ИГ 1279, Милоје Лешјанин – Илији Гарашанину, Париз 9. и 30. јул, 8. и 28. август 1862.

⁸¹ *Исто*, 29. август 1862.

влада једнако поштује и Русију и Француску: прву због православља, а другу због слободе. Влада ће такав став задржати и у будућности, али ће увек деловати у складу са интересима Србије.⁸²

Документи из 1866. и 1867. године сведоче о Гарашаниновом разочарању у француску политику на Истоку и његовом одустајању од профранцуске оријентације. Гарашанин саветује да Србија и Црна Гора остану са великим силама у добрим односима, али да не траже од њих помоћ, јер ће то само изазвати суревњивост међу силама, а неће донети користи двома кнежевинама. Искуство је научило кнежевине да тако поступају. Да би успела у својим намерама, Француска употребљава сва средства да разједини хришћанске народе, јер је то једини начин да окрене ствари у своју корист. Гарашанин је рекао француском конзулу у Београду виконту Ботмилиу (*vicomte Adolphe François Botmiliau*) да су неосноване сумње његове владе да Србија делује у споразуму с Русијом. Србија није под утицајем ниједне од великих сила и следи само сопствене планове. Срби ће сматрати за пријатеља само онога ко не осујећује њихове намере, а биће захвални ономе ко им пружа моралну подршку. Кад Француска увиди да сви народи на Истоку размишљају на исти начин, она ће престати да пружа подршку Турској.⁸³ После аустро-пруског рата 1866. године, много се говорило о томе да ће Наполеон III помоћи Аустрији да прошири своје границе ка Истоку. Гарашанин није веровао у те гласине, јер је то по њему била политика без основа. Цар Наполеон је био довољно вешт владалац да би својом политиком ишао на руку јачању руског утицаја међу аустријским Словенима. Аустрију треба оставити њеној судбини, а Источно питање треба решити у корист хришћанских народа Турске. Другачије решење не постоји, као ни могућност даљег опстанка Турског царства. При свему томе, нажалост, бивши француски амбасадор у Турској и нови министар иностраних дела Леонел Мутје (*marquis Léonel de Moustier*) је при крају свог боравка у Цариграду показивао наклоност према Турцима.⁸⁴

Грци су устанак на Криту 1866. године искористили да обнове преговоре са Србијом о заједничкој акцији против Турске. У обећањима француске владе да ће помоћи грчке претензије, Гарашанин је видео другу намеру. Французи се не би сетили Грчке да се нису прибојавали српско-

⁸² АС, ИГ 1416, Илија Гарашанин – кнезу Николи, Београд, 9. новембар 1863; Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 342–343.

⁸³ *Исто*, ИГ 1587, Илија Гарашанин – Нићифору Дучићу, Београд, 15. децембар 1866.

⁸⁴ *Исто*, ИГ 1581, Илија Гарашанин – Иполиту Мондену, Београд, 16/28. септембар 1866.

грчког савеза. Француска је после битке код Садове била потпуно усредсређена на проблем очувања њених источних граница и решавање њеног спора с Пруском. Француска није желела измену *statusa quo* на Истоку због немогућности да учествује у догађајима. Осим тога, Аустрији, њеном једином могућем савезнику у борби против Пруске, није било у интересу ослобођење балканских народа од Турске и остварење националног програма српске владе. Француска је дала обећање Грчкој да би омела српско-грчке преговоре и добила у времену, на чему је тада највише радила.⁸⁵

Гарашанин је оптуживао Румуне да не воде политику по сопственом убеђењу, већ да се поводе за онима који по сваку цену желе да одрже Турску и спрече споразум међу хришћанским народима. Француска тражи извесне повластице за хришћане, али то чини само у намери да одржи Турску до погоднијих времена, када ће је напустити из сопствених интереса.⁸⁶

Гарашанин је писао кнезу Николи да Француска наговара Порту да учини уступке хришћанским народима, јер се противи њиховој идеји да подигну општи устанак против Турске. Француска се нарочито плаши савеза који ће склопити словенски народи. Француска је била наклоњена Грчкој јер се надала да би грчки народ могао да оствари превагу над другим хришћанским народима на Истоку, што би довело до тога да ослабе везе које постоје између њих. То би Француској дало могућност да делује у корист својих интереса и да на рачун уступака које ће дати на Истоку оствари одређене предности на Западу. Осим тога, одвојивши Грчку од словенских народа, Француска би је приморала да увек буде уз њу и следи француске интересе. Ипак, Гарашанин се надао да се Грчка неће уплести у овакве замке и да ће остати у савезу са народима Истока, који једни другима представљају највећу потпору. Гарашанин је писао кнезу Николи да Србија води рачуна о томе да не увреди Француску, али јој сваком приликом указује на симпатије које гаји према хришћанским народима и на жељу да се они ослободе. Француска ће, ако се увери да кнез Никола подржава ову политику, пружити подршку Србији и Црној Гори. Она ће увидети да српски народ зна који су његови интереси и да није склон веровању у туђа обећања, која се никада до сад нису испунила.⁸⁷ Архимандрит Нићифор Дучић тврдио је да је француски конзул у Дубровнику Емил Виет (Emile Wiet), по налогу своје владе, радио на томе да не дође до споразума између Србије и Црне Горе. Конзул

---

⁸⁵ Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 289.

⁸⁶ АС, ИГ 1638, Илија Гарашанин – Кости Магазиновићу, Београд, 2. и 23. марта 1867.

⁸⁷ АС, ИГ 1646, Илија Гарашанин – кнезу Николи, Београд, 28. фебруар 1867.

је изнео кнезу Николи могућност да цар Наполеон узме у заштиту Црну Гору и прорицао јој сјајну будућност. Иако је Виетова акција била уперена против закључења савеза између двеју српских држава, до њега је ипак дошло у јесен 1866.⁸⁸

Француско-српски односи 50-их и 60-их година XIX века добрим су делом везани за односе између Француске и Илије Гарашанина лично. Гарашанинов углед у иностранству нарочито је порастао захваљујући његовим састанцима са царем Наполеоном III. Он је био једини српски државник поштован у круговима влада великих сила. Гарашанин се сусрео са француским министрима иностраних дела Тиргоом, Друеном де Лиисом, грофом Валевским и Тувнелом који су о њему имали високо мишљење и трудили се да на сваки начин омогуће његов повратак на власт у периоду када он није вршио никакву важну државну функцију. Од свих странаца, Гарашанин је био у најприснијим везама са Французом Иполитом Монденом, првим српским министром војним. Гарашанин је био поносан што му је Монден, иако странац, био пријатељ у чију искреност није сумњао.⁸⁹ Како за време кнеза Александра, тако и за време кнеза Михаила, када је обављао дужност председника владе и министра иностраних дела, Гарашанин је, уз Јована Мариновића, био државник који је градио и одржавао везе Србије са Француском. Француски конзул Бернар Дезесар (Louis Gustave Bernard Des Essards) је писао министру Валевском о Гарашаниновом родољубљу и честитости и истакао да се за време боравка у Србији уверио у његово здраво и праведно расуђивање и искреност. Пред Светоандрејску скупштину, Дезесар је приметио да Гарашанин није ни за кнеза Александра, ни за Обреновиће, ни за Вучића. Конзул је сматрао да Гарашанин мудрошћу далеко превазилази друге српске државнике и није веровао у тврдње да он намерава да постане кнез. Ако то околности буду налагале, Гарашанин ће се без устезања жртвовати да би се избегао раздор у земљи и пружиће подршку кандидату за кога верује да испуњава потребне услове. Монден је познавао Гарашанина као храброг, вредног, поштеног и некористољубивог човека.⁹⁰ Гарашанинова заслуга је у томе што је 1852. године будућег цара Наполеона III и француску владу заинтересовао за Србију. Гарашанин је разговарао с Наполеоном о више политичких питања, а нарочито о најбољем начину да се реши Источно питање. После бомбардовања Београда, Милоје

⁸⁸ АС, ИГ 1648, Изјава Нићифора Дучића, забележио Милутин Гарашанин; Д. Страњаковић, *Илија Гарашанин*, 309.

⁸⁹ *Исто*, 484.

⁹⁰ *Исто*, 546–547.

Лешјанин, начелник Министарства иностраних дела, послан је у Париз да упозна француску владу са жељама Србије да се повољно реши српско-турски спор. Гарашанин је имао заслуге за то што је Француска заузела благонаклоно држање према Србији за време Конференције у Канлици 1862. године. Документи из 1866. и 1867. године сведоче о Гарашаниновом разочарању у француску политику и његовом напуштању профранцуске оријентације. Упркос томе, он је заувек остао велики пријатељ Француске. Французи су у њега имали пуно поверење и сматрали су га за свог човека.⁹¹

---

⁹¹ Исто, 544.

Uroš Tatić

ILIJA GARASANIN AND FRANCE

Summary

Ilija Garasanin was the first Serbian politician who acquainted French with Serbian foreign politics problems and establish connection with them. Garasanin traveled to the Paris for the first time in May 1852 and met leading French internal and foreign affairs representatives. Being aware that Serbia can not do much without support of one of the great world powers on one hand and wishing to free Serbia from the alternating influences of Russia, Austria and Turkey on the other, Garasanin had been seeking from French support. French and Serbian interests in the Balkans were not in the collision for that moment, and in the period up to 1860. converged completely, when the France had been working on suppressing Russian and Austrian influence in the Balkans. Garasanin's trip to Paris in 1857, as the previous visit in 1855, was connected to attended takeover on the Serbian throne. In one hand, since the return of Obrenovic dynasty on the Serbian throne, Garasanin had been in good relationship with the prince Mihailo. On the other hand confidence that French have in Garasanin, and advice that Russian government gave to Marinovic during his stay in St. Petersburg influenced prince's Mihailo decision to return Garasanin to the active stay duty. Prince Mihailo has accepted Garasanin idea of making Balkan union that had been elaborated within Načertanije document from 1844. According to this idea, Serbia was given role to the unite deliberating efforts of Balkan people and to be their stronghold. After deliberation from Turks, armed force of Balkan people should prevent other great world force to replace Turkey and conquer the Balkans. During the second period of Mihailo administration this concept has been established as foreign doctrine of Serbian principality, in which all Serbian political parties contributed.

Keywords: Ilija Garasanin, France, Serbia, Napoleon III, prince Alexander Karadjordjevic, prince Mihailo Obrenovic, Alexandre Walewski, Edouard Thouvenel, Edouard Drouyn de Lhuys, Jovan Marinovic.

Чланак примљен: 06. 11. 2012.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 02. 09. 2013.